

KÜLTÜR-SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN MİLLÎ BURJUVAZİ SORUNU

DOÇ. DR. RUHİ ERSOY*

“Şirhârlar beşiğini, çocuklar eğlendiği yeri, gençler maişet-gâhını, ihtiyarlar kâşe-i ferâgatini, evlâd validesini, peder ailesini ne türlü hissiyât ile severse, insan da vatanını o türlü hissiyât ile sever.”¹ (Namık Kemal)

Birey dünyaya geldiği andan itibaren kendisini her anlamda hazır bir kültür iklimi içerisinde bulur. Aslında anne karnında başlamış olan ve içinde doğduğu kültürel iklimle temas sonucu somutlaşan bu süreç, kişinin maddi ve manevi varlığını bir anlamda yoğurur. İnsanın içinde doğduğu bu kültürel iklimin zamana, coğrafyaya, etnik yapıya, tarihî birlikteliğe göre şekillenmiş türleri millî kültürleri meydana getirir. Dolayısıyla dünyaya gelen her insan, yoğunluğu az veya çok olsun belirli bir millî kültür içerisinde var olur. İçinde yetiştiği toplumun dil ve inanç özelliklerini alır. Zamanla o toplumun üretim tüketim ilişkilerine dâhil olur, aynı toplumun bir değer taşıyıcısı ve değer üreticisi konumuna erişir. Böylelikle insanı diğer canlı türlerinden ayıran en büyük özellik olan üretken sosyo-kültürel döngü varlığını korur.²

Söz konusu kültürel iklim kişiye aynı zamanda bireysel ve toplumsal kimlik verir. Zira kimlikleri kültürler oluşturur.³ Doğuştan getirdiği yeteneklerini bu

*Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

süreçle birleştiren birey, ait olduğu toplumun değerlerini daha da yüceltir ve böylelikle millî kültür, formal veya informal eğitim kurumları vasıtasıyla ihtiyacı olan insan modelini ortaya koyar. Söz konusu bu insan modeli, içinde yetiştiği toplumun sorunlarına çözüm üretebilecek gelişim göstermek durumundadır. Bu kapasiteye erişmiş olan insan, milli aydın olarak da tanımlanabilir. Kültürlü insan olarak da nitelendirilebilecek olan bu insan tipi, toplumun önünü açacak kapasiteye sahiptirler.⁴

Kültür-kimlik arasındaki bu ilişki, milletleşme aşamasına gelmiş toplumlarda ve siyasal organizasyonlar olarak devlet yapılarında kültür politikaları belirleme yönelimini doğurmuştur. Günümüz teknoloji çağıyla birlikte kültür endüstrisi hem ekonomik hem de siyasal olarak büyük etkinlik alanı hâline gelmiştir.

Bugün elektronik kültür dâhil, kültürün bütün sahaları ekonomik enstrümanlarla siyasetin vasıtası olarak Batı'da kullanılmaktadır. Kültür endüstrisi⁵ olarak ifade edilen ve ekonomi, siyaset ve kültür arasındaki bu ilişki, özellikle Batı toplumlarının tarihinde bir anlamda doğal seyrinde işlemiştir diyebiliriz. Maddî varlığın artışı, ekonomik bir orta ve üst sınıfın doğmasını sağlamış, bu sınıf da kültür-sanat faaliyetlerini finanse etmiştir. Böylece *millî burjuvazi* olarak tanımlayabileceğimiz ve kendi kültürüne sahip çıkararak bu kültürün işlenmesi için çaba harcayan bu sınıf siyasete de etki etmiştir.

Orta Çağ Avrupa'sında ekonomi ve güç, kilise ile soyluların egemenliğinde iken yavaş yavaş ihtiyaç dışında üretim, kâr maksatlı üretim ile ticaret yaparak sermaye biriktiren ve artık değer üreten bir sınıf çıkmıştır. Bu zenginleşme ve birikim, o sınıfa tedricen bir özgürlük ve itibar kazandırmıştır. Müteakiben merkantilizmden kapitalizme, fabrikasyon üretime geçiş sürecinde bu kâr payı giderek yükselmiştir.

Temelde rönesans ve reform hareketini finanse eden ve Avrupa'yı bugünkü durumuna getiren hareketlerin arkasında millî burjuvazilerin sermaye desteği ve millî kültüre olan katkısı vardır. Marc Bloch, (Feodal Toplum, Doğu Batı Yay.) bunu çok yetkin bir biçimde izah eder.

Örneğin İtalyan rönesansının sanatının arkasında Medici ailesi vardır. İtalya örneğinde olduğu gibi, yeni eserleri, sanatı ve kültürü finanse edenler hep millî burjuvaziler olmuşlardır. Çünkü nitelikli insan gücü ve eğitilmiş bir toplumun taleplerinin yaratacağı ekonomik potansiyelin farkındaydılar.

Türkiye'nin sermaye birikimi anlamında geleneksel bir kültürü maalesef teşekkül etmemiştir. Bizde mal ve servet biriktirme, ihtiyacın dışındakinin vakfa hayra temlik edilmesi vesilesi ile yeteri oranda birikmemiştir. Ayrıca kapitalist kültürün temel dinamikleri bizde ve Doğu dünyasında tam anlamıyla oluşmamıştır.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra bu eksikliğin farkına varan yönetim, karma ekonomi modeli ile sermayedar sınıfı olmayan bir toplumda devlet eliyle ithal ikameci politikalarla bir burjuva sınıfı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunda da önemli ölçüde mesafe de alınmıştır.

Özel sektör ilk temrinlerini ve eğitimlerini bugün “Devlet fabrika yapar mı?” diye küçümsenen fabrikalardan öğrenmiştir. Tekstilde Sümerbank, finans sektöründe Ziraat ve İş Bankaları bunun örneklerindedir.

Cumhuriyetle birlikte devlet eliyle oluşturulmaya çalışılan ve kısmen başarılı olunan burjuva sınıfının varlığı, Türk millî kültürüyle Batı’dakinden farklı bir ilişki içerisinde olmuştur. Gelişen süreç içerisinde Türk burjuvası dünyadaki örneklerin aksine millî kültüre karşı hep mesafeli olagelmıştır. Klasik sanatlar elbette en üst düzeyde Cumhuriyetin kültür politikalarında olduğu gibi desteklenmelidir. Ancak Türkiye coğrafyasındaki diğer kültürlerin miraslarına sağlanan desteğin onda biri kadim Türk kültürünün işlenmesi ve Türk arkeolojisinin ortaya konulmasına verilseydi, ortaya nasıl bir manzara çıkardı, bizce bunu düşünmek lazım.

Millî sermayenin gelişen kapitalist ilişkiler ağında 1960 ve 1980 dönemlerinden sonra Batı sermayesiyle distribütör nitelikte eklenmesi, Türkiye’deki üst gelir gruplarının bu millî kültür refleksini önemli ölçüde törpülemiştir. Bu durum aynı zamanda dıştan içe bir müdahale şeklinde de gerçekleşmektedir. Ekonomik ve türlü siyasal baskılarla dışarıdan gelen baskılar da Türkiye gibi ülkelerde ulus devleti vb. olguları bitirme ve daha kolay pazar hâline getirilip yönlendirilecek yapılara dönüştürme maksadı taşımaktadır.⁶

Bu noktada küreselleşme ve özellikle de ekonomideki küreselleşmenin sürece etkisini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Ulusal ve uluslararası sermayenin önündeki sınırların kalkması olarak kabaca ifade edilen küreselleşme olgusu, ulusdevlet ve millî kültür yapılarıyla ters orantılı bir gelişme göstermektedir. Türkiye’de bu durumun yansımalarını görmekteyiz. Batı kaynaklı bir paradigma olarak küreselleşme, Batı’nın kendi köklerinde bulunan aydınlanmacı anlayışa da zarar vermektedir.⁷

Küreselleşmenin ekonomik varlığın yanı sıra kültürel değerleri de güçlünün zayıfa dayatması gerçeğini doğurması, coğrafi-siyasi- ekonomik konumu itiba-

Ulusal ve uluslararası sermayenin önündeki sınırların kalkması olarak kabaca ifade edilen küreselleşme olgusu, ulusdevlet ve millî kültür yapılarıyla ters orantılı bir gelişme göstermektedir.

rıyla Türkiye'yi ciddi anlamda sarsmaktadır. Evrensele giden değer, kavram ve kurumların, yerelin önce ulusallaşması daha sonra uluslararası standartlarda işlenmesiyle oluşturulabileceği hepimizin malumudur. Dolayısıyla Türk millî kültürünün mal varlığının ortaya konulması, daha sonra bunların işlenmesi ve evrensel boyuta taşınması sermayenin kültür politikalarına bireysel ve kurumsal destek vermesiyle ilgilidir. Batı kültürlerini bu derece dünyada tanınır kılan, Batı sermayesi ile millî kültürlerin yakın münasebet içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de bu türden bir ilişki bugün bile kurulamamışken bir İngiliz, Fransız veya Alman millî kültür unsurlarının niçin Türk millî kültüründen daha tanınmış, işlenmiş ve dünyaya sunulmuş olduğu sorusu, kadim Türk kültürüne haksız ve yersiz bir soru olacaktır.

Evrensele giden değer, kavram ve kurumların, yerelin önce ulusallaşması daha sonra uluslararası standartlarda işlenmesiyle oluşturulabileceği hepimizin malumudur.

Burada millî kültürden içe kapanmacı konservatif ya da ötekini yok sayan bir anlayışı kastetmiyoruz elbette; zaten Türk kültürünün doğasında bu yoktur. Benzeterek değiştirme, adapte etme özelliği ile Türk kültürü 5000 yıllık tarihi serüveninde Avrasya merkezli olarak dünyanın belli başlı bütün kültür havzaları ile temas etme imkânını bulmuştur. Türk kültürünün terkip kabiliyeti dediğimiz, aynı anda bu kadar farklı kültürle temas edebilme ve alışverişte bulunabilme özelliği kültür tarihinde az görülebilen bir durumdur.⁸ Zira Türkler tarihsel olarak eski dünyanın 50 milyon kilometrekaresini kontrol edebilmişlerdir.

Öte yandan klandan modern topluma ve millete gelişim süreci aynı zamanda maddi uygarlık ve yerleşim formlarını da paralelinde getirir. "Yaşam biçimi+geçim biçimi= düşünme biçimi" şeklindeki yaklaşıma bir ölçüye kadar katılabiliriz. Batı dışı modernleşme tecrübelerinin başarılı örneklerine (Rus, Japon ve kısmen Çin ve Kore) baktığımızda benzer dinamikleri orada da görürüz.

Bu noktada Türkiye'ye baktığımızda; Türk sermaye sınıfı öncü birikimini hep devlet odaklı oluşturmuştur. Buna iç pazarın kullanımı yöntemi de denir. Meşrutiyet ve Cumhuriyet, devlet fonları ve teşviklerle eşraftan sermaye sınıfı inşa etmiştir. İki dünya savaşından sonra temsil imkânı bulan çevre, kendi değerleri üzerinden tanımlamaya başladığı siyaset üzerinden kendine artı değer aktararak sermaye birikimini sağlamıştır. Ne yazık ki modernleşme ve sosyalleşmeyle aynı oranda, eğitim ve ilgili süreçlerin istenilen hızda gelişmemesi, ulus devlet modeli içindeki milletleşme sürecini yer yer engellemiştir.

Türkiye'nin bu anlamda doğu ve güneydoğusundaki feodal yapı, kenar ve varoşlardaki tarikat, cemaat, hemşehricilik örgütlenmeleri, dini veya laik cemaatler, en üst ortak payda olan millet birleşiminin karşısındaki odaklar olmuştur. Bu durum yukarı da ifade ettiğimiz üzere, küreselleşmenin de etkisiyle modern yaşamadan millet hayatı bakımından tekrar geriye gidişle ilgilidir. Millî devlet ve ilişkili diğer kavramları eriten küreselleşme süreci, toplumdaki *cemaatleşme* eğitimlerine çok yoğun olarak gelişme ve yaşama imkânı vermektedir.⁹

Milletleşme süreci sosyolojik bir olgudur. Dinî veya seküler cemaat, tarikat, aşiret, hemşehricilik örgütlenmeleri gibi alt örgütlenmeler bir sonraki aşama olan milletleşme sürecinde işlevlerini tamamlayarak üst kimliğe harç olarak dönüşümlerini sağlayamazsa, milletleşme süreci ile birlikte varlıklarını muhafaza edemezler ve millet paydaşlığı süreci sorun yaşar. Söz konusu bu alt kültür grupları bir noktadan sonra millet olma sürecinin önüne geçebilir.

Türkiye'deki bu durum yani feodal ilişki ağları ve çeşitli dinî örgütlenmeler, milletin geleceği düşünülmezsizin siyasetçiler tarafından maalesef bugün dahi oy amaçlı kullanılmaktadır.

Öte yandan bu durumla ilintili olarak, çok uzun bir birikim sürecinden sonra şimdilerde Türkiye, belirli bir sermaye birikimine sahip olma noktasına gelmiştir. Sermayenin ne kadar tabana yayıldığı ayrı bir konu olmakla birlikte, sermaye birikiminin Anadolu'da yeni bir zihniyet meydana getirdiği de bir gerçektir. Yukarıda temas edildiği gibi daha önceki sermaye devlete aitti. Devlet kendi ideolojisini taşıması için, kendisine destek olması ve rol modeller oluşturarak ülkenin kalkınması için o sermayeden müteşebbis olma potansiyelindeki kişi ve ailelere pay aktarıyordu. Bu noktada olayın bir yüzü de devletin aynı zamanda öncülük yaptığı gerçeğidir. Batı modernleşmesinin meydana geliş süreci aşağıdan yukarıya doğrudur; milletten devlete. Türk burjuvazisinin farkıysa, Batı'nın aksine, devletten başlamıştır. Ama modern anlamda öncesi olmayan bir model için bu durum başlangıçta kaçınılmazdır. Şimdilerde ise bu kontrol mekanizması kırılmıştır. Küreselleşmenin katkısıyla devletten alacağı payı yok sayabilen, kendi gücüyle ayakları üstünde durmaya çalışan, kendi kendine yeten, az veya çok, yerli bir sermaye sınıfı var ve bu sınıf kendi ideolojisini kendince kuruyor. Devlete bağımlılığı yok ve iktidarları da bu yeni sınıf tespit edebiliyor.¹⁰

Burada siyasetin yapılması gereken yerleşik sermaye sınıfı ile popüler taşralı bir dinsel retoriğe ve yerelliğe sapmadan geleneğin yaratıcı dinamizmini süreklilik içinde yeniden üreterek taşıyacak mekanizmaları var etmektir. Geleneksel vakıf müessesesinin teşvik edilmesi, hayır ve hasenatın Allah indinde kabulünün sadece falanca grubun müesseselerine yapılanlarının kabul edildiği, gayrisinin makbul olmadığı anlayışından milleti kurtarıp Allah rızasının bilim ve sanat yatırım ve hibelerinde de olduğuna özendirilmesi noktasında da öncülük yapıla-

rak bu birikimden olağanüstü bir enerji üretebilir. Elbette bu enerji Türk millî kültürünün işlenmesi namına kullanılmalıdır. Umay Günay'ın ifadesiyle, "18. yüzyılın sonlarından itibaren var olma mücadelesi içinde yarınını planlayamayan bütün Türk yurtlarının bilginin sahibi ve üretene olarak güçlenmek, nesillerine eleştirel ve stratejik düşünmeyi öğretmek, yönetilen olmak yerine yönetenler arasında yer almayı hedeflemeye inanmaları ve gerçekleştirmeleri olmalıdır."¹¹

Türkiye'nin pek çok sorununun çözümü için zihniyet dönüşümüne ihtiyaç vardır. Zihniyet dönüşümünün ilk aşamalarından birisi ve ülkemiz için henüz yeterince çözülemeyen meselelerin başında, kırsal alandan kentsel alana geçen kitlelerin kültür şoku yaşamasına yol açması vardır. Bu durum sosyolojik olarak arabesk ve popüler kültürün doğmasına sebep olmuştur.¹²

Böylece farklı kültür katmanlarındaki yeni kentli nüfusun eskisine nazaran

Kendi vücudumuza Brüksel'den veya başka bir dış bükey aynadan baktığımızda elbette ki göreceğimiz manzara komik olur.

daha kapalı devre yaşamasına yol açılmış oluyor ve bu kesim kent merkeziyle hemen bütünleşmekte zorluk çekiyor. Öte yandan bu kesimler yerel yönetim düzeyinde 'çevre merkezleri meydana getiriyor; yani kendi merkezini kendileri oluşturmaya başlıyor. Klasik merkez-çevre zıtlığı ve onun her şeyi açıklamaya yeten gücü böylelikle kırılıyor. Bu kırılma noktası kendi merkezini oluşturan yeni çevrenin beklentisine göre politikalar üretmeyi zorunlu kıldığı için sosyal devlet adı altında üretmeden tüketmeyi yaşam tarzı hâline getiren bir kitle meydana geliyor.¹³

Kentlerde, çevrede merkezler, oluşuyor demiştik. İşte siyasetin çözüm üretmesi gereken noktalardan birisi de burasıdır. Söz konusu bu kitlenin

sosyolojik olarak büyük bir güç meydana getirmesine karşın henüz sınıfsal olarak kendisine bir konum bulamamıştır.

Farklı yanlarıyla ifade etmeye çalıştığımız Türkiye'deki söz konusu durumun gecikmiş telafisi için millî burjuva vasıtasıyla millî aydınlanmanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Millî aydınlanmanın yolu ise millî bir kültür-siyaset projesiyle mümkündür.

Zira içinde bulunduğumuz süreçte millî aydınlanmadan mahrum böyle bir yapıda oy vererek, seçim yaparak, kalemle yasa yaparak özgür toplum kurulamaz. İlk önce özgür bireyi ve onun gönüllü olarak siyasal katılımını inşa etmek durumundayız.

İnsanı kaynak olarak üretim sürecine katan dünyaya mensup olduğumuz kültür ve coğrafyadan, alternatif üretim ve tüketim kültürlerini kurma şansına

sahibiz. Bu açıdan yüksek bir sanat ve estetik bilinci oluşturmak durumundayız. Bilgi ve teknoloji transferi ile gidebileceğimiz mesafe sınırlıdır. Bilgi iktidar ve güçtür. Bilgiyi biz üretip ortaya koyabilmeliyiz. Her türlü bilgiyi üretebilme ve kullanabilme potansiyeline Türk kültürü sahiptir. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Bu birikim ve potansiyel bugün mevcut hâliyle burada vardır. Kendi vücudumuza Brüksel'den veya başka bir dış bükey aynadan baktığımızda elbette ki göreceğimiz manzara komik olur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi hinterlandından beslenerek kendi insanına ve çevresindeki insanlara da müreffeh bir yaşam sunabilmesi, siyaset, sermaye ve kültür politikalarının birlikteliğinden geçmektedir. Kültürsüz bir ekonomi, siyaset veya bütün olarak devlet organizasyonu elbette düşünülemez. Bu durum kimlikli/şahsiyetli bir toplum ve o toplumun yarınları için de geçerlidir.

Türk millî kültürünün mal varlığının her yanıyla işlenmesi ve bunun ekonomide, sanatta, siyasette kullanılması Türk millî burjuvasının açık olarak ona taraf ve destekçi olması ve Türk millî siyasetinin de bu aktörlere alan açması gerekmektedir. Sürekli ve kimlikli bir kalkınma, ancak bu yolla mümkün olabilecektir. Bundan dolayı Türk millî burjuvazisine büyük iş düşmektedir. Ekonomisi ve siyasetiyle kendi millî kültürüne sahip çıkan ve dengeli verimli bir üretim ekonomisi oluşturan anlayış Türkiye Cumhuriyetini kendi doğal eksenine sokacaktır. Bu anlayışın sahipleri millî köklerden beslenen ve çağı gerektiği gibi okumasını bilen kadrolardır. "Bilginin sahibi ve üretene yanında keşif yapan ve keşiflerini hayata geçiren olmadıkça kalkınma gerçekleşmeyecektir." Biz Sanayi Devrimini yakalayıp kavrayıncaya kadar Batı Bilgi Devrimini yaptı ve Bilgi Çağına girdi. Şimdi onu anlamaya çalışıyoruz. Ekonomi, moda, sanat, devlet ve toplumla ilgili her konuda Batılı değerleri ve örnekleri algılayabildiğimiz kadarıyla kullanıyoruz."¹⁴ Modernleşme sürecini kendi varlığına sahip çıkan bir anlayışla sürdüren ve bu minval üzerine oturtan bir Türkiye, milletleşme bağlamında gelmiş olduğu noktadan geriye gidişi durdurabilir kanaatindeyiz. ■

"Bilginin sahibi ve üretene yanında keşif yapan ve keşiflerini hayata geçiren olmadıkça kalkınma gerçekleşmeyecektir."

¹ Tuncer, Hüseyin (2011), **Tanzimat Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul: Ders Kitapları, s. 105.

² Karaağaç, Günay (2005), "**Dil Tarih ve İnsan**" 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 7-13.

³ Kalafat, Yaşar (2006), **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV** Ankara: Berikan Yayınevi, s. 438.

- ⁴ Ünalın, Şükrü (2002), **Dil ve Kültür**. Ankara: Gazi Üniversitesi Basımevi, s. 15.
- ⁵ Kültürün ekonomik boyutu ve popüler kültür üzerinden kültürün ekonomik pazara meta olarak sunulması konusunda kapsamlı bilgi için bk. Özer, Ömer-Dağtaş, Erdal (2011), **Popüler Kültürün Hâkimiyeti Bir Türkiye Hikâyesi**. Literatür, Haziran, İstanbul.
- ⁶ Günay, Umay (2009), **Türk Kültürüne Eleştiri**. Ankara: Akçağ Yayınları, s. 179-181.
- ⁷ Kili, Suna (2002), **“Cumhuriyet, Atatürk ve Küreselleşme”** Cumhuriyet ve Küreselleşme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.177 - 201.
- ⁸ Ersoy, Ruhi (2007), **“Türk Kültürünün Terkip Kabiliyeti Üzerine Bir Deneme”** Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültür Değerleri Sempozyumu. (21-26 Mayıs 2007). Almatı-Kazakistan, s. 59-63.
- ⁹ Kili, Suna, agm.,
- ¹⁰ bk. Kahraman, Hasan Bülent **“Türkiye Yeni Kuruluyor”**, Sabah Gazetesi, 13 Ağustos 2010.
- ¹¹ Günay, Umay (2011), **“Meselelere Batılı Kurumlar, Kurallar ve Batılı Anlayış Açısından Bakış Tartışılmalıdır”** TÜRKSAV TÜRK DÜNYASI 20 YILLIĞI, Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler ve Özeleştiriler. (Yayına Hazırlayanlar: Erol, Mehmet Seyfettin Gürler, Yavuz), Strateji Araştırma İnceleme İstanbul, s. 125-127.
- ¹² Bu konuda kapsamlı bilgi için bk. Ömer Özer, Erdal Dağtaş (2011), **Popüler Kültürün Hâkimiyeti Bir Türkiye Hikâyesi**. Literatür, Haziran, İstanbul.
- ¹³ Bu konuda bk. Kahraman, Hasan Bülent **“Türkiye Yeni Kuruluyor”** Sabah Gazetesi, 13 Ağustos 2010.
- ¹⁴ Günay, Umay (2011), agm., 125-127

KAYNAKÇA

- Karaağaç, Günay (2005), **“Dil Tarih ve İnsan.”** 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kahraman, Hasan Bülent **“Türkiye Yeni Kuruluyor”**, Sabah Gazetesi, (13 Ağustos 2010).
- Tuncer, Hüseyin (2011), **Tanzimat Devri Türk edebiyatı**, İstanbul: Ders Kitapları.
- Özer, Ömer-Dağtaş, Erdal (2011), **Popüler Kültürün Hâkimiyeti Bir Türkiye Hikâyesi**. Literatür, Haziran, İstanbul.
- Ersoy, Ruhi (2007), **“Türk Kültürünün Terkip Kabiliyeti Üzerine Bir Deneme.”** Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültür Değerleri Sempozyumu. (21-26 Mayıs 2007). Almatı-Kazakistan.
- Kili, Suna (2002), **“Cumhuriyet, Atatürk ve Küreselleşme”** Cumhuriyet ve Küreselleşme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ünalın, Şükrü (2002), **Dil ve Kültür**. Ankara: Gazi Üniversitesi Basımevi.
- Günay, Umay (2009), **Türk Kültürüne Eleştiri**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, Umay (2011), **“Meselelere Batılı Kurumlar, Kurallar ve Batılı Anlayış Açısından Bakış Tartışılmalıdır”**. TÜRKSAV TÜRK DÜNYASI 20 YILLIĞI, Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler ve Özeleştiriler. (Yayına Hazırlayanlar: Erol, Mehmet Seyfettin, Gürler, Yavuz), Strateji Araştırma İnceleme İstanbul, s. 125-127.
- Kalafat, Yaşar (2006), **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV** Ankara: Berikan Yayınevi.